

Тематски зборник научних радова од међународног значаја

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ – ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

(Тематски зборник научних радова од међународног значаја)

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

За издавача

Др Марија Јефтимјевић Михајловић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Др Марија Јефтимјевић Михајловић

Заменик главни и одговорни уредника издавачке делатности

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Уредили и приредили

Др Ивана Раловић, научни сарадник
Др Соња Шљивић, научни сарадник

Научни савети публикације

Др Марија Јефтимјевић Михајловић, виши научни сарадник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Проф. др Драган Симеуновић, редовни професор,
Академија за националну безбедност, Београд
Др Јасмина Ахметагић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Весна Зарковић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Предраг Терзић, виши научни сарадник,
Институт за политичке студије, Београд
Проф. др Јурченко Сергеј Васиљевич, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација
Проф. др Татјана Александровна Сењушкина, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација

Лектура и коректура

Муниба Дрековић, др Тамара Љујић, Зорана Тупић,
Урош Ђурковић, Јована Јовановић и Маша Петровић

Превод на енглески језик

Ана Микша

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Дизајн корице

Сенка Влаховић

Штампа

Graficolor DOO, Краљево

Фотографија на корици

Јован Стојан, Црква Светог Илије у Подујеву, Косово и Метохија, Србија

Тираж 150

ISBN 978-86-82736-15-8

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

Тематски зборник научних радова
од међународног значаја

**ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА**

Лепосавић, 2025.

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић, редовни професор, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Проф. др Жолт Лазар, редовни професор, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Проф. др Милан Милошевић, редовни професор, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд

Проф. др Александар Иванов, редовни професор, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Факултет за безбедност, Битољ

Проф. др Владимир Вековић, редовни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет

Проф. др Полона Шпрајц, редовни професор, Факултет Организационих наука, Универзитет у Марибору, Крањ

Проф. др Драгана Радовановић, редовни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Prof. dr Višeslav Simić, redovni profesor, Instituto Tecnológico y de Estudios Superiores de Monterrey (ITESM), Mexico

Проф. др Махмут Челик, редовни професор, Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Македонија

Проф. др Милош Шолаја, редовни професор, Универзитет у Бања Луци, Факултет политичких наука, Бања Лука

Проф. др Милијанка Ратковић, редовни професор, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Факултет за спорт, Београд

Проф. др Милојица Шутовић, редовни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Проф. др Бошко Сувајџић, редовни професор, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Проф. др Александра Костић Тмушић, редовни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Др Весна Зарковић, научни саветник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

David Tennant, Ph. D. Associate Professor of Writing and Literature, Community College of Rhode Island

Проф. др Татјана Ђитић, ванредни професор, Факултет друштвених наука, Београд

Проф. др Јелена Лутовац, ванредни професор, Факултет за пословне студије, Универзитет Мегатренд, Београд

Проф. др Зоран Недељковић, ванредни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Проф. др Саша Атанасов, ванредни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет

Проф. др Милош Марсенић, ванредни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Проф. др Јован Шарац, ванредни професор, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд

Проф. др Андрија Блануша, ванредни професор, Факултет друштвених наука, Београд

Проф. др Мирјана Бојанић Ђирковић, ванредни професор, Филозофски факултет у Нишу, Ниш

Др Мирјана Бечејски, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Др Предраг Терзић, виши научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд

Др Далибор Велојић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Др Радослав Балтезаревић, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд

Vincenzo Auriemma, Ph. D, postdoctoral researcher, University of Salerno, Italy

Др Бојан Шево, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Др Јасмина Кнежевић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Доц. др Маријана Зимоњић, доцент, Факултет за цивилно ваздухопловство, Универзитет Мегатренд, Београд

Др Борис Бурсаћ, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Доц. др Марко Томић, доцент, Универзитет Привредна академија Брчко дистрикта, БиХ

Др Јасмина Арсенијевић, научни сарадник, Висока струковна школа за образовање васпитача Кикинда

Доц. др Александар М. Савић, доцент, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Доц. др Драгана Бедов, доцент, Универзитет Едуконс, Учитељски факултет, Сремска Каменица

Dr. Batya Brutin, Head of the Holocaust Department at the Rupin College, Israel

Др Сибин Братина, асистент, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Др Стефан Јеротић, научни сарадник, Клиника за психијатрију, Универзитетски клинички центар Србије

Сав садржај овог зборника је објављен под лиценцом СС-БУ.

Објављивање овог зборника суфинансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	15–18
------------------	-------

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Драган М. Симеуновић, <i>Косовски мит као гео и чувар српској духовној идентитету</i>	21
Гидеон М. Грајф, Никола А. Марковић, <i>Анџе Павелић као архетип иширанина: личности, хетерономија и механизми идеолошкој насиља</i>	35
Алексиос П. Панагопулос, <i>Дефиниција казне у закону и криза њравној идентитету: “Nullum crimen, nulla poena sine lege”</i>	49
Јасмина М. Ахметагић, <i>Појам личности и феномен религиозности на примеру „Оца Сергија“ А. Н. Толстоја</i>	67

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Наташа М. Сарафова, <i>Ауторов естетски одјек и сенка насиља: лик Оскара Вајлда у огразу њројатонисте романа Слика Доријана Греја</i>	83
Али Калил, <i>Беневољна снаја: како образовање доприноси националном исцељењу у време кризе</i>	99
Ана М. Мумовић, <i>Православна духовност и/или етика и естетика њријатиха о Светиољу (Прилој њумачењу њоезије и њоеике Александра Десјовића)</i>	113
Ивана М. Раловић, <i>Хандке као оледало историјских (не)њрилика</i>	131
Соња Р. Шљивић, <i>Уста пуна земље: о њраницама сојства и грујости</i>	149
Тамара М. Љујић, <i>Личност као бојно њоље: инњтернализација лѡора у драмама Ђорђа Лебовића</i>	171
Зорана З. Ђупић, <i>„Космет – чувари и сецесионисти“ – њранице језичкој и идентитетској њрисуија грујоме у делу Двадесет српских подела Душана Ковачевића</i>	187

- Урош З. Ђурковић, Промени ти наслов, Аларм и Свакодневно
убијање живота: *ѝрилоѝ проучавању савремене срѝске
ѝоезије на Косову и Меѝохији* 203
- Јована С. Јовановић, Дијалекѝолошка исѝраживања
као оѝледало иденѝиѝеѝа – Синѝаксичка проучавања
доњосиѝничких ѝовора 219
- Маша Љ. Петровић, Насилничке личности као ѝавни јунаци
*ѝрозних осѝварења у Антологији српске прозе
Косова и Метохије 1945–2000* 239

ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА

- Срђан М. Перишић, Биоѝолиѝичко друшѝво конѝроле
и ѝосѝиндивидуа 257
- Предраг Д. Павлићевић, Геоѝолиѝика и лидерсѝво 273
- Ратомир Д. Антоновић, Светослав П. Мишев,
*Лични ауѝориѝеѝ лидера као извор силе у ѝолиѝици
и међународним односима* 289
- Божидар Л. Форца, Субјекѝивне слабосѝи лидера као
објекѝиван ѝроблем следбеника и уѝрављања оѝанизацијом 305
- Али Салехи Кахризсанги, Данијел М. Пановић, Личносѝ верскоѝ
и ѝолиѝичкоѝ вође у исламској револуцији 1979. ѝодине 323
- Драгана М. Ђорић, Растислав М. Стојсављевић,
*Срѝски иденѝиѝеѝ на Косову и Меѝохији
– између ѝеоѝрафских и ѝравних закониѝосѝи* 339
- Марина Д. Мијатовић, Иденѝиѝеѝ и насиље: личности жене
на Косову и Меѝохији у савременом друшѝву 355
- Александра Љ. Митровић, Очување колекѝивноѝ сећања
*и однос друшѝва ѝрема башѝини – кулѝура, исѝорија
и иденѝиѝеѝ срѝскоѝ народа на Косову и Меѝохији* 373
- Војислав С. Тодоровић, Слободан Љ. Петровић,
Ратко Љ. Љубојевић, Косово и Меѝохија између иденѝиѝеѝа
*и ѝеоѝолиѝике: од НАТО аѝресије до савремених медијских
и ѝолиѝичких нараѝива* 387
- Кристина Д. Дуканац, Подсѝицање исламисѝичкоѝ
*ексѝремизма код ѝојединачноѝ и колекѝивноѝ иденѝиѝеѝа
у Рейублици Србији у 21. веку, ѝосебан осврѝ на ѝросѝор
Косова и Меѝохије* 409

Драган В. Живаљевић, Виолета Д. Вукчевић, <i>Очување личној идентитетској у мултикултуралној средини Косова и Метохије</i>	429
Стефан Н. Анђелковић, <i>Национализам као политичка стратегија: формирање идентитетској Срба и Албанаца на Косову и Метохији</i>	447
Мирослава М. Глигорић, <i>Одржање националној идентитетској код српској становништва иселаваној са Косова и Метохије</i>	471
Марко М. Миловић, <i>Експлицитирање кривичној законика на Косову и Метохији – преседање на преторима пројектората</i>	487
Мирослав Д. Стевановић, <i>Континентално радовање у функцији подривања одбрамбеној кавацијетској Србије на Косову и Метохији</i>	503
Слободан Љ. Петровић, Момчило Д. Јокић, <i>Појединац у времену медијске манипулације: политички и правни изазови савременој светској</i>	519
Александра М. Мирковић Јанковић, Петар М. Матић <i>Личност бренда и бренд личности у процесу брендиранија државе и националној идентитетској</i>	535
Јелена В. Радовић Стојановић, Невена Љ. Гаврић, Александра Ј. Шумић, <i>Улога православној у очувању српској националној идентитетској на Косову и Метохији</i>	557
Данијел Батиста, <i>Идентитетској и личности у политичком политичком дискурсу: између америчкој хејрономије и говора мржње</i>	575

ИСТОРИЈА

Војћех С. Шчепањски, Ђорђе С. Камберелић (1853–1937) <i>– нека размислијања о улози сведочанства појединца о судбини Срба у старој Србији осамдесетих година XIX века</i> ...	591
Милош Д. Тимотијевић, <i>Извештаји Политике о злочинима над Србима у Косовском вилајету током 1912. године до почетка Првој балканској рата</i>	613
Драгана Ј. Јањић, Горан М. Јанићијевић, <i>Марширолошки етнос српској народа на основу примера из XX столећа из визуре евангелија Атанасија Јевитића</i>	631

Росица Жечкова Ангелова, <i>Личности и борба Власаки Манова (1891–?) за национални идентитети</i>	653
Драгољуб Г. Мандић, <i>Интелектуалац у борби за грађанска и национална права. Студија случаја личности академика Димирија Бојдановића</i>	669
Слободан Ђ. Продић, Вања С. Продић, <i>Карактеристике личности диктатора кроз осврт на дело Артура Кронфелда</i>	691

ФИЛОЗОФИЈА, КУЛТУРА, СОЦИОЛОГИЈА

Љубиша Р. Митровић, Дуња З. Величковић, <i>О моћи и немоћи савремене науке у односењу мултикомплексној човековој идентитету</i>	711
Марио Н. Калик, <i>Шелерова концепција личности као критика модерне Западне цивилизације</i>	731
Боривоје В. Балтезаровић, <i>Личности и технологија у контексту трансхуманизма: мултидисциплинарни приступ савременим изазовима и перспективама индивидуалној идентитету</i>	753
Соња Т. Кузманчев-Станојевић, <i>Идентитети у неолибералном контексту: индивидуално такмичење насупрот колективној солидарности</i>	769
Оља М. Арсенијевић, Ненад Н. Перић, <i>Личности вође у српском пословном свету на Косову и Метохији од доба Немањића до савремених ИТ предузетника</i>	785
Ана З. Јевтовић, Никола Н. Дојчиновић, <i>Насиље и политичка моћ у добу синтетичких идентитета – „косовизација“ српске културне баштине</i>	803

Соња Р. ШЉИВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

УСТА ПУНА ЗЕМЉЕ: О ГРАНИЦАМА СОПСТВА И ДРУГОСТИ**

Ајсџиракџи: У кратком роману *Устџа љуна земље* Бранимир Шћепановић на основи приповедне ситуације хајке испитује однос групе и појединца, проблем границе сопства и другости, те питања страности, отуђености и смрти, као финализације идентитета субјекта. Ови кључни аспекти Шћепановићевог романа полазни су регистар појмова у његовом тумачењу у овоме раду. Теоријска становишта Елијаса Канетија, Густава Ле Бона, психоаналитичких школа, херменеутички су оквир овога истраживања.

Кључне речи: Бранимир Шћепановић, *Устџа љуна земље*, странац, хајка, појединац–група, отуђеност, смрт, Елијас Канети, Густав Ле Бон, психоаналитичке теорије.

Роман Бранимира Шћепановића *Устџа љуна земље*, који је први пут објављен 1974. године наставио је традицију кратког романа у српској књижевности која почиње *Бесџућима* Вељка Милићевића, да би је, након Првог светског рата, наставили *Дневник о Чарнојевићу* Милоша Црњанског, *Људи џоворе* Растка Петровића, а после Другог светског рата продужили романи *Проклетџа авлија* Иве Андрића и *Кад су цвџетџале џиикве* Драгослава Михаиловића.

Модернистичка поетичка основа, која је, у мањој или већој мери, заједничка поменутиим романима препознатљива је по фрагментаризацији и дисперзији фабуле, те лирској наглашености приповедања. За њу су карактеристични и јунаци са јасним или скривеним особинама *стџранца*, док искуство странца готово да подразумева искуство *оџуђеностџи*. Приповедање о искуству отуђења пак неизоставно носи мотиве *самође*, *двојника*, *људџила*.

Роман *Устџа љуна земље* преведен је на скоро тридесет језика. Но, овај роман изостао је из фокуса домаће стручне јавности, чему разлоге свакако

* Научни сарадник, ORCID 0009-0005-2632-8949, sonjasljivic@yahoo.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

не треба тражити у естетској вредности овога текста. Проза Бранимира Шћепановића је пак много више изучавана у Француској и уопште Европи него у Србији и Црној Гори.

Радња романа *Усџа њуна земље* заснована је на приповедној ситуацији хајке, која је представљена кроз две свести: свест гонитеља и свест прогоњеног. Да би одвојио две перспективе приповедања, ону исказану у првом лицу, то јест свест прогонитеља и ону исприповедану у трећем лицу, свест прогоњеног, аутор се послужио и графичким средствима, нагласивши наративну главну јунаку курзивом. Приповедањем о *сџиранцу* (непознатом и неименованом главном јунаку) у трећем лицу, као о некоме ко је само посредно присутан, или казивањем прогонитеља у првом лицу, који су, дакле, непосредно присутни, наглашена је доминација прогонитеља. Наративна ситуација у роману је стога врло необична, јер, иако је безимени – главни јунак, он казује у трећем лицу. Оваквим поступком он је и додатно деперсонализован. Други приповедач, један од двојице гонилаца, који је такође неименован, приповеда у првом лицу, а овакав наративни обрт наводи читаоца да се лакше поистовети с оним „ко говори у првом него у неутралном, трећем лицу“ (Лазих 2019: 801). Но, уколико бисмо једну од приповедачких свести означили као главну приповедачку инстанцу, или бисмо пак оценили да су приповедачке свести међусобно независне, самосталне, то би у овом случају укинуло конфузију као „битан чинилац естетског доживљаја“ (Тријић 2024: 101):

...сумња у све, од идентитета приповедних инстанци до њихових закључака, требало би да, до краја, обележава читаочево искуство, како би обезбеђивала семантичку неразговорност, загајност, проблемску природу чак и самог предмета приповедања (Тријић 2024: 101, 102).

Ми-идентитет је чест у Шћепановићевој прози. У *Усџима њуним земље* приповедач из групе гонича временом почиње да говори у множини, чиме се брише сваки облик индивидуалности. Гласови су пре додељени *улојама*, но самим јунацима, један глас је дат гоничу, а други прогоњеном, па без обзира на то „колико се гоничи умножавају, улога је и даље иста“ (Јовановић 2013: 345). Парадоксално, „иако би ликови временом требало да се утврђују у својим улогама, дешава се супротно“ (Јовановић 2013: 349), сходно психолошкој динамици хајке¹.

Како запажа Наталија Јовановић, у роману „време и простор се поклапају – јунаци у истом времену гледају у исто небо“ (Јовановић 2013: 341). Хронотоп је обликован по узору на народну књижевност: „Јунаци су у недоба прешли границу свог природног стања, бивају измештени из онога на шта су навикнути. Само измештање омогућиће причу – нешто ће се чудновато десити“ (Јовановић 2013: 341). Радња романа одиграва се за мање од једног

1 Више о наративним позицијама у роману у: Јовановић 2013.

дана, почиње „у великој тмини августовске ноћи“ (Шћепановић 2015: 117), а завршава се кад је „читава пејзаж, васколики свет, нагло ишчезавао у тмини“ (Шћепановић 2015: 183). Будући бегунац се пред ловцима појављује у свитање, а умире док пада ноћ. Ноћ као слика несвесног, мајка смрти у појединим митолошким представама и сумрак као *йрелазно* време, доба преображаја и до краја неодређени топос романа, посве су одговарајући хронотоп граничне ситуације.

О самој граничној ситуацији пише и Мило Ломпар. Према његовом мишљењу не само да сама хајка има својства граничне ситуације, но „гранична ситуација као да *йрейхоги* потери, јер низ догађаја бива покренут његовом одлуком да изађе из воза“ (Ломпар 2015: 31). Такође, одлука о самоубиству, донета пре почетка потере, као такође гранична, последично доводи до тога да се „оно унутрашње постепено изједначује са оним спољашњим“ (Ломпар 2015: 32), то јест да се психолошка збивања оспољавају. С обзиром на двоструку перцепцију збивања двају приповедача нужно је „брисање разлика између видљивог и невидљивог, унутрашњег и спољашњег“, па су аналогije „између кретања у простору и кретања у духу вишеструке, изговорено и помишљено налазе се на истом дијегетском нивоу“ (Тријић 2024: 95).

О двозначности хајке као граничне ситуације пише и Никола Милошевић, наглашавајући да се лиминалност може прочитати већ у *чудној и можда нераскидивој вези* прогоњеног и прогонитеља, те да се самим развојем радње јавља „све више дискретних ауторских упозорења да у тој наизглед сасвим овоземаљској потери има нечег што није од овога света“ (Милошевић 2008: 4).

Странац као да припада самој граничној ситуацији и обратно. Странцу као посве неодређеној фигури приличи свако време и место, али он остаје странац који нигде не припада, његова страност је увек питање граничења са временом и местом у којима обитава.

Како пише Мило Ломпар, има нечег двоструког у судбини странца у свету:

...осмотрен као неко ко доноси разноврсност и разнообличје у наше искуство, као неко ко отеловљује разлику, странац као да запоседа неку *унајред* даровану *свештости*; проказан као неко ко угрожава чистоту – расну, верску, националну, обичајну – нашег осећања света, као нешто *друио* у односу на нас, странац се смешта на место *унајред* препознате *йрейње*. Одакле долази ова двострукост? Она је у темељу нашег памћења (Ломпар 2015: 7).

Ишчезавањем епифанијског у модерном свету, фигури странца, уопште незнанца, припада још само улога онога који је другачији, па својим присуством нарушава устаљену слику света, уноси у њега *нейодношљиву разлику*, чиме странац опстаје само као фигура опасности: „Најзад угледасмо

неког човека и схватисмо да је његово необјашњиво присуство пореметило склад и чистоту тог путог краја на који смо се већ били свикли“ (Шћепановић 2015: 124).

На самом почетку романа главни јунак на путу према завичају препознаје своје лице у окну вагона као „готово туђе“ (Шћепановић 2015: 117), док двојицу јунака који га гоне, у првој приповедној ситуацији пре сусрета са незнанцем, затичемо „удаљене од самих себе“ (Шћепановић 2015: 118). На крају хајке гонитељи ће у одразу воде видети своја лица као „измучена, посве туђа“, као „унакажена лица“ (Шћепановић 2015: 174). Појава мотива огледања у роману указује на појаву двојника као сопствене неприпознате вредности. Главни анонимни јунак у тренутку суочавања са блиском смрћу, открива разлику у себи, себе као странца, где управо смрт као неискуствена, а болешћу извесна, твори ту разлику у њему. Он се „из сопствене смрти у коју је био загледан као у тамно огледало“ (Шћепановић 2015: 153) себи чини странцем, као неко чије се постојање ускоро завршава, када престаје свака могућност огледања, конструисања слике о себи и следи укидање сваке слике. Његова страност потом извире из суочавања са својим нагонским тамним вилајетом, као и у случају гонитеља. Прогонитељи, тек одмицањем потере, суочавајући се са свим оним што њихова улога на психолошком плану подразумева, постају страни сами себи у оној мери колико је то и главни јунак *Усћа њуних земље*:

Све нам је одједном изгледало као тајна: и тај човек у чије постојање више нисмо били сигурни и тај наш очајнички нагон према њему који нас је на крају довео дотле да чак више нисмо у стању ни сами себе да препознамо! (Шћепановић 2015: 176).

Свакако највећа огледална слика у роману ствара се огледањем у Другом. С обзиром на то да између бегунца и хајке нема директне комуникације, огледални одраз део је пројекције.

Дакле, *сѣраност* обележава читаво приповедно ткиво романа у којем препознајемо *сѣољашње* и *унуѣрашње* *сѣранца* (Ломпар 2015: 34), странца у прогоњеном, прогоњеног као странца и странца у прогонитељима, те се онда хајка чини или као потеря за странцем или бег од њега. Страност се у роману не разрешава, само се преводи у тајну као нешто опет непознато, јер и гониоци и прогоњени остају тајна једни за друге. Прогоњени ће „и све оно што је било у некој вези с њим – остати само једна велика тајна“ (Шћепановић 2015: 182), док се он сам „узалуд питао ко су ти људи“ (Шћепановић 2015: 129) који га гоне.

У свести прогонитеља прогоњени је с почетка „смешни човек“ (Шћепановић 2015: 130), који „није ни ловац, ни планинар, ни излетник“, па „ни неки случајно залутали путник“ (Шћепановић 2015: 131). Фигура странца као *непознато* је фигура учитавања и дописивања. Њој се може приписати све оно што је у складу са свесном или несвесном намером онога који узима

стиранца за предмет свог домишљања. Странац као *нейознајти*, као празан значењем, могуће и именом, практично може бити *свако*, то јест његова неодређеност допушта *све*. Тако безимени бегунац може бити и „неки одбегли робијаш или убица који овде тражи уточиште; или још горе – ако је неки манијак, војни дезертер или шпијун који смера да се некако пребаци преко границе?“ (Шћепановић 2015: 131). Бегунац је, као и прогонитељи, одређен по ономе што *није*, или *може* бити, док су учесници хајке представљени само својим професионалним идентитетима. За чобанина који се придружује хајци бегунац је „фини господин који му је пролетос намерно убио пса вучјака“ (Шћепановић 2015: 139), а за четвртог прогонитеља, шумара, човек који му је „прошле године у јесен, украо пушку“ (Шћепановић 2015: 143). *Стіранца* (непознати) може бити и само привиђење: „’А шта, ако онај човек уопште и не постоји?’“ (Шћепановић 2015: 176). Потом се он прогонитељима најпре чини као огромни инсект, да би утом утекао према шуми „одскачући од тла складно и брзо као каква животиња“ (Шћепановић 2015: 135). Како у самим прогонитељима расте мржња, фигура прогоњеног најпре губи људска, па анимална обележја и бива смештена у сферу натприродног: „Нема те мржње која би нас више могла повући за том утваром од које нам се још увек жежила кожа и ледила крв“ или:

...свеједно да ли смо сад прогонили ту страшну приказу да је сатремо и уништимо пре него што нас надвлада или смо већ били опчињени њеном магичном снагом па смо је само следили као беспомоћне сенке (Шћепановић 2015: 165).

Када је странац (незнанац) у питању готово да се подразумева да се до позитивне конкретизације његовог лика не долази. Тако незнанац из Шћепановићевог романа из сфере натприродног своју конкретизацију проналази у самом средишту зла: „И као да смо се, одједном, суочили с ђаволом или вампиром – сви смо устукнули од ужаса!“ (Шћепановић 2015: 160). Метаморфозе главног лика *Уста њуних земље* од смешног човека, те његова анимализација, па демонизација и на крају дијабололизација дају сликовиту скалу пројекције на *друїої*, на *незнанца*, на *стиранца*. Такође, очигледно је да непријатељ има само треће лице, он је увек смештен у другога.

С почетка хајке прогонитељи су именовани као „два непозната човека“ (Шћепановић 2015: 124), „два безначајна људска створа“ (Шћепановић 2015: 127). С обзиром на то да су прогонитељи као група вођени једнаким нагонима и свешћу, па бивају обезличени, они се могу представити као једна свест:

Наравно, мрзећи га, у први мах нисмо ни слутили да је то снажно и чудесно осећање, које нас је одређивало према њему, већ избрисало све разлике у побудама због којих смо га дотле гонили, тако да смо ускоро,

зближени и некако у свему поистовећени, чак и спољним изгледом – личили један на другога... (Шћепановић 2015: 153).

Потом, гонитељима се у психолошкој пројекцији на бегунца чини да губе људска обележја у његовим очима:

Он је, међутим, безразложним бежањем од нас, недвосмислено исказао колико се ужасава нашег изгледа, као да смо обојица, малтене, били неке ругобе или чудовишта, чиме нас је, разуме се, неопростиво увредио... (Шћепановић 2015: 139).

Прогонитељи, *два нејознајћа човека*, у свести бегунца потом бивају анимализовани: „обојица га подсетише на уплашене и опрезне хијене које су нањушиле његову смрт“ (Шћепановић 2015: 135). Гониоци и у сопственим очима личе на животиње: „трчали смо истим ритмом и дисали истим дахом, као чопор измучених паса“ (Шћепановић 2015: 153), да би се и бегунцу чинили као „разјарени пси“ (Шћепановић 2015: 170).

Напоследку, бегунац ће у прогонитеље екстернализовати право на мржњу смештајући их у сферу дијаболичног:

У варљивој светлости августа, учини му се да су ти људи само његови зли дуси, које је он, у очајању што не може побећи од самог себе, дозвоао у јаву не би ли, бежећи од њих и њихове мржње, стекао право да омрзне читав свет који је морао да напусти (Шћепановић 2015: 172).

Како се види препознавање Другог у роману *Уста њуна земље* процесуирано је истом психолошком динамиком, механизмом пројекције код свих јунака романа, којим се неприхватљиви унутарњи садржаји приписују другоме.

Означавајући људску хајку као чопор, Шћепановић задире у срж динамике масе хајке. У Шћепановићевом роману двојици ловаца, Јакову и другоме неименованоме који крећу у потеру за незнанцем, најпре се придружују чобанин и шумар, па гости неког оближњег планинског одмаралишта или докони излетници. Хајци се потом прикључују селаци с вилама, планинари и излетници, који „као да искрсавају из земље или падају с неба“ (Шћепановић 2015: 156), јер „довољно је објавити циљ, довољно је раширити глас кога треба убити, и већ се ствара маса“, како пише Елијас Канети (2010: 51). Управо је невољни бегунац именитељ заједничког интереса групе људи која обезличена мржњом која их једино повезује постаје чопор. Како број гонилаца расте прогоњеном се чини да корача „у сусрет тој подивљалој људској маси“ (Шћепановић 2015: 159), да бежи „читавај оној гомили“ (Шћепановић 2015: 160), „оној људској хајки“ (Шћепановић 2015: 172), „оној гомили хајкача“ (Шћепановић 2015: 173).

Према Канетијевом мишљењу модерне масе потичу управо од чопора. Међу најстаријим масама су маса хајке и маса у бекству, које су настале

по узору на животиње: „Маса хајке је веома стара, она потиче од најстаријег динамичког јединства познатог међу људима – чопора који лови“ (Канети 2010: 52). *Људски чојор* се, како пише Канети, „састоји од групе егзалтираних људи, који ништа више не желе него само то да их буде *више*“ (2010: 101). Прогонитељи одређени као чопор, као група психолошки регредирају до животињске организације, као свака група када се у њој јави агресивни импулс. Овакву реградацију аутор романа наглашава тиме да се гониоци ослањају на чуло мириса:

Завирујући, заједно с чобанином, у влажне рупчаге, у густе букове крошње, у високу травуљину што је расла између сасушених пањева, препознавали смо мирисе смоле, труда, трулог лишћа и маховине. Али мирис нашег бегунца нисмо били у стању да нађушимо (Шћепановић 2015: 141).

Хајка у Шћепановићевом роману почиње из чистог неспоразума: „ускоро ћемо отклонити читав овај неспоразум“ (Шћепановић 2015: 129), јер су намере двојице ловаца посве добронамерне – „ми му нисмо желели никакво зло“ (Шћепановић 2015: 133):

У том нашем, на први поглед чудном поступку, није било никакве друге побуде, осим жеље да му дамо до знања да је глупо и излишно што бежи од нас, кад чак може, ако је у каквој невољи, да нам се обрати и за помоћ. Намере су нам, дакле, биле поштене. Хтели смо да га спречимо да испадне до краја јадан и смешан (Шћепановић 2015: 128).

Но, како хајка одмиче, психолошка динамика се мења од чистог искушења – „Одједном, обузети неким снажним искушењем, обојица појурисмо за њим (Шћепановић 2015: 128), преко радозналости – „Сад смо га, дакле, јурили из најобичније радозналости“ (Шћепановић 2015: 132), до ината и напакон мржње:

Ми смо тек сад имали прави разлог да га појуримо. И учинили смо то одмах, без имало колебања: на то нас више није покретала она смешна радозналост, већ најобичнији инат (Шћепановић 2015: 136).

Зар нам је онда преостајало нешто друго, осим да га мрзимо? (Шћепановић 2015: 153).

Неспоразум стога „добија једно дубље, примарно значење и јавља се као онтолошки конституенс“ (Стојановић 1980: 56), па се ни у самом роману не разрешава, остајући тако у равни свеопштег егзистенцијалног неразумевања међу људима.

Они који су се успутно придруживали хајци, веома лако су се „прилагођавали нашој мржњи и утапали се у нашу захукталу гомилу“ (Шћепановић

2015: 156), јер самим чином припадања групи појединац постаје „играчка инстинката“ (Ле Бон 2018: 25).

Легитимитет који осећање мржње задобија у групи потиче од чињенице да она у том случају не припада појединцу, те да ју је лако приписати другоме, а онај који мрзи подржан је од стране већине. Самим утапањем у „неодговорну гомилу, где му је некажњеност обезбеђена“ (Ле Бон 2018: 45), појединцу је дарована слобода да следи и најмрачније инстинкте.

Из допуштене мржње генерализоване на групу, из потребе за потпуном влашћу над другом особом, јавља се групни садистички фантазам у којем је бегунац екстерни *рђави* објект пројекције. Као и мржњи и садистичкој фантазији опет група даје валидитет:

У тој неодољивој жудњи, нисмо се могли уздржати да му кратким, искиданим повицима и уздрхталим крицима, које он, нажалост, није могао чути – не обећамо: да ћемо га изгазити као змију док му свака крпича не отпадне са тела, а кожа као чивит не поплави; да ћемо му почупати нокте и повадити зубе; да ћемо му уста напунити земљом; да ћемо му се испљувати у очи; и најзад, да ћемо му, док још буде жив и свестан свега што чинимо с њим – ишчупати срце, уколико га уопште има! (Шћепановић 2015: 155).

У студији *Маса и моћ* Канети на следећи начин објашњава садистичке тенденције чопора:

Грубости које прогонитељи себи у овом послу дозвољавају могу се објаснити тиме што они не могу пождерати жртву. Они вероватно сами себи изгледају као људи само зато што у жртву не заривају зубе (Канети 2010: 129).

Канети у чину линчовања такође препознаје инстинкт чопора. Оно што бележи о линчу, једнако је важеће и за хајку, јер „гомила врло лако постаје целат“ (Ле Бон 2018: 30). Наиме, линч као и хајка заправо су суђење без суђења, јер се окривљени не сматра вредним да би му се судило. Напротив, „он треба да умре без икаквих формалности, као животиња“ (Канети 2010: 129).

Када је маса у питању и сам разлог потере губи на значају, разумско узмиче пред афективним, а осећања бивају индукована, те сваки рационални разлог постаје неважан: „ако смо већ сви гонили истог човека, зар је онда имало неког значаја шта нас је удружило против њега!“ (Шћепановић 2015: 149).

С обзиром на то да је хајка колективни јунак, да не постоји појединачна свест, а и да је тешко говорити о свесности масе уопште, већ само о поривима чопора, ми-импулсима, одбегли постаје „наш бегунац“: „Сматрали смо да нашег бегунца нико не може ни присвајати ни преотимати“

(Шћепановић 2015: 143). Обезличену масу води *једно* осећање, које је осећање масе, а не појединаца који је чине:

Да ли је он то могао предвидети, и да ли се, ако је то предвидео, намерно огласио оним лелеком да га пронађемо кад издахне и тако нас недвосмислено увери да је ипак успео да утекне и нашој радозналости и нашем инату и нашој мржњи? (Шћепановић 2015: 182).

Како констатује Густав Ле Бон „гомиле су, без сумње, увек бесвесне; али сама та бесвесност јесте, може бити, једна од тајни њихове моћи“ (2018: 8). У гомили се образује „заједничка душа, пролазна без сумње“ (Ле Бон 2018: 19), па организована маса дела као „психолошка гомила“ (Ле Бон).

Маса не признаје *појединачност*, она, у крајњој линији, презире индивидуалност као противтежу своје стању масе, у чему се открива првобитна „кривица“ бегунца. У *Устима њуним земље* јавља се међузависност хајке и бегунца, они су комплементарни с обзиром на то да се „прогонитељи и прогоњени узајамно одређују, чинећи једни друге видљивим“ (Тријић 2024: 102), они су „бића симулакрума, протејске природе, конструисана на несличности, на дивергенцији“ (Тријић 2024: 103). Дакле, не само спрам чињенице да су прогонитељи и прогоњени субјект(и) и објекат исте радње, њихов однос је и у функцији идејног тежишта романа према којем је *хајка* та која ће заправо суочити и бегунца и прогонитеље са сопственом тамном страном. Зависност осећају и бегунац и гонитељи: „Онда, ко зна каквим чулом, осети да између њега и та два човека постоји нека чудна и можда већ нераскидива веза“ (Шћепановић 2015: 134), „ми се сви скупа узмувасмо као да више нисмо могли без њега“ (Шћепановић 2015: 168). *Зајонейна веза* од тајновитости досеже чак до сфере дијаболичног, с обзиром на тамновилаетску природу простора несвесног којим се Шћепановићеви јунаци крећу, чиме мотив хајке у роману надраста обичну потеру и преузима значење бега од самих несвесних сила:

У сваком случају, више га заиста нисмо мрзели, јер наша мржња беше нагло спласнула, ваља самим тим што смо сви већ били исувише закупањени мишљу да су се између нас и тог човека – што је опет, онако висок и готово нестваран у уздрхталој сунчевој светлости, замицао низ пожутелу висораван – умешале неке нечисте силе и држале нас с њим у некој невидљивој и загонетној вези! (Шћепановић 2015: 166–167).

Бегунац најпре бежи из страха да ће двојици ловаца затражити помоћ, бежи „што даље од људи и свега онога што би га, макар и за тренутак, могло навести да од било кога затражи утеху или помоћ!“, хотећи да се „спасе од свих могућих понижења која иначе не би могао избећи – свеједно да ли би сам вапио за нечијим сажалењем или био принуђен да га прихвати“ (Шћепановић 2015: 122). Безимени јунак вођен је истим осећањем

и пре сусрета са прогонитељима, када се у возу клони људи желећи да „навуче на лице маску отупеле равнодушности која би га заштитила од свачије радозналости, а нарочито од опаког људског саучешћа“ (Шћепановић 2015: 119). Осетивши глад, њега уједно савлада и стид, свестан колико је „тај природни нагон био сраман доказ његовог несвесног отпора према сваком покушају да се безусловно суочи са својом страшном истином“ (Шћепановић 2015: 120). Заправо, „стално је од нечег бежао“ откако је у лекарској соби угледао своју историју болести „која му је са три кратке и хладне латинске речи прорицала за неколико месеци неминовну смрт“ (Шћепановић 2015: 126).

Потом, он узмиче двојици ловаца „само зато што су се они толико упињали да га стигну као да на то имају чак и неко право. Хтео је да им то право ускрати. За инат!“ (Шћепановић 2015: 136), да би затим снагу црпао не „из оног малопређашњег ината, већ из најдубљег и најлепшег очајања што га је икад осетио“ (Шћепановић 2015: 139). Међутим, након очајања „знао је да се сад у њему све прелама друкчије“, веровао је да ће успети да превари своју судбину, док га одржава „устрептала мисао о могућности стварног спасења“ (Шћепановић 2015: 154).

Преображај који јунак доживљава бивајући вођен најпре нагоном смрти, потом инатом, па мржњом, да би намах из најдубљег очајања био обузет жудњом за морем, тим симболом либидиналног, виталности и преображаја, те жељом „за успаљеним, бестидним телом неке жене“ (Шћепановић 2015: 155), тренутно довршава у океанском осећању света, јер је већ „био у стању да у свему пронађе ону скривену лепоту света којем је припадао и да према свему што му је припадало осети љубав“ (Шћепановић 2015: 154). Он који је искорењен, најзад у свету проналази своје место, јер је био сигуран да ће поживети и „умети да живи како треба“ (Шћепановић 2015: 172), да би потом посумњао да ће у преосталих две хиљаде сто шездесет сати, колико му је остало живота, успети да надокнади оно што је у минулих тридесет седам година пропустио да доживи. У агонији умирућег се пак опет јавља нада да „ако сваки следећи тренутак буде проживео пуним дахом као да му је једини и последњи – можда ће на крају поверовати да је живео чак и колико треба!“ (Шћепановић 2015: 151).

Шћепановићев јунак најпре осцилира између два примарна људска инстинкта – глади и љубави, то јест порива за самоодржањем и сексуалног нагона, да би снагу пронашао у мржњи:

...он неком тамном слутњом осети да је његовом претку Јоксиму само мржња према свим оним људима који су равнодушно ишчекивали да му утрне последњи дах – могла вратити изгубљену снагу и улили довољно ината да продужи свој већ испуштени живот. И обрадова се што је успео да проникне у ту тајну као да је већ веровао да ће и сам, попут тог старца чију је крв продужавао, у сопственој мржњи пронаћи избављење које, ето, није нашао у љубави (Шћепановић 2015: 164).

Безимени јунак *Устџа њуних земље* након нужног пристајања на *неої-ходну мржњу* проживљава још читав низ психолошких мена. Помирен са мишљу да му нема спаса, пред животом који му измиче, он ће покушати да сачува барем „достојанство своје смрти“, па осећа да му не сме бити свеједно како ће умрети:

...не сме дозволити да под ногама оних острвљених људи, у болу и у сузама, понижен као пас –буде лишен чак и једине утехе да је сам одабрао место, час и начин свога краја; не сме никоме пружити могућност да упрља последњи тренутак његовог живота... (Шћепановић 2015: 138).

Поринут у очајање, па мржњу, искорењен из света, па сједињен са њиме, он осећа да мора бити сам, не би ли се „чиста ума и чиста срца, опростио са васколиким светом; из тог немилостивог и чудесног света, који никад ваљано није ни упознао – мора отићи с љубављу, а не с мржњом!“ (Шћепановић 2015: 138).

И прогоњени и гониоци осећају архетипски страх од мржње, као приказаног осећања које онечовечује, иако је мржња природна психолошка реакција на осујећење и примарну угроженост. Суочавање са сопственом Сенком, у јунгијанском смислу, њеним негативним аспектима, најпре мржњом, управо је темељ страности у Шћепановићевом роману. Мржња гонилаца тог „чопора измучених паса којима само јарост и мржња одржавају снагу“ (Шћепановић 2015: 153) проистиче из осујећености, као и пројекције својих негативних аспеката на самог бегунца. С друге стране, мржња прогоњеног последица је суштинске угрожености од групе незнанаца, која га прогони иако за то нема никаквог основа.

Иако мотиву кривице у роману није дат статус теме, Шћепановић вешто, у кратким сегментима, евоцирајући успомене јунака из детињства упућује на њен извор. Бегунцу се чини да је пред њим иста „аветињска шума“ у коју је у детињству био побегао: „и мада више није памтио да ли је тада био нешто скривио или је само веровао да је крив – као што, уосталом, ни сад не зна каква га кривица везује с онима што га данас тако упорно гоне“ (Шћепановић 2015: 147). Такође, он не зна ни да ли је у садашњем тренутку крив „самим тим што бежи“ (Шћепановић 2015: 138), а чини му се „да се још увек налази у оној леденој шуми свога детињства“ (Шћепановић 2015: 147).

Генерализована кривица коју јунак носи, а на коју се могу наслојити стварна кривица или опет само осећање да је крив, кривица која је самообнављајућа, по свој прилици проистиче из осећања остављености и сувишности, за које безимени јунак као дете проналази кривца у себи.

Бежећи од потере, те далеке ноћи у детињству, јунак се „више бојао људи него вукова“ (Шћепановић 2015: 147), па се стога није одазвао запомагању својих рођака који су га тражили по планини. И данас у њему опстаје иста замисао да на белом врху планине Прекорнице „испод самог светлуцавог небеског сача, потражи сигурност и ослободи се свога страха“ (Шћепановић 2015: 147).

Још у детињству, одмах по смрти оца и мајке, он осећа да му „од сваког погледа и од сваке људске руке, макар се испружила и да га помилује, прети нека непојмљива опасност“ (Шћепановић 2015: 159). Као сироче међу огрубелим рођацима „изгубљен и сувишан“ (Шћепановић 2015: 159) сањао би о оном „нестварном, белом врху Прекорнице који му се, још од оне вучје ноћи кад је бежао од људи, у таквим тренуцима указивао као једина могућност избављења“, као и сада док узмиче пред „подивљалом људском масом“ (Шћепановић 2015: 159). Дакле, за њега је самоћа једини извор сигурности, склониште од саме кривице. Он бежи од „опаког људског саучешћа“ (Шћепановић 2015: 119), од добротинства *удељеној* сирочету. Јунакова „вучја ноћ“ се не довршава, већ се идентитетски протеже на читав његов живот.

Док бежи од хајке ка неком планинском врху сличном оном планине Прекорнице јунаку је тридесет седам година, а на пустом планинском врху је „још давно, пре тридесетак година, једне пуне ноћи, први пут помислио на смрт као на избављење“ (Шћепановић 2015: 122–123):

Наравно, тешко је могао поверовати да се сад, вођен неким нагоном, опет вратио у ту планину свог детињства, али је зато био сигуран да ће ону давно зачету мисао најзад и остварити, свеједно да ли ће се обесити о неко високо и усамљено дрво, или ће се стрмоглавити у какав бездан који га одувек чека, зјапећи тамо и празнином (Шћепановић 2015: 123).

Само неколиким речима Шћепановић успева да психолошки профилише свога искорењеног јунака, који већ првим корацима закорачује у доживотну „вучју ноћ“ и опстаје над „безданом који га одувек чека“. Његова детиња помисао на самоубиство у потпуности одговара његовом осећању сувишности, као и каснијој спознаји да је „смисао људског постојања, пре свега, садржан у љубави и лепоти, дакле у свему ономе чега на тој већ избледелој и ружној слици његовог живота није ни било“ (Шћепановић 2015: 153). Када као тридесетседмогодишњак мисли о смрти он испрва не осећа ни страх, ни очајање, већ „могло би се чак рећи да је био спокојан и у свему измирен са собом“ (Шћепановић 2015: 123), свикао на мисао о смрти као једином спасу од сувишности. Описујући животни круг, назад до места рођења он полази с намером да „у некој тишини и пустоши умре сам као болесна и беспомоћна животиња“ (Шћепановић 2015: 122), као неко ко и не припада људима.

Сетивши се својих мртвих родитеља, детињства и завичаја „очи су му се намах пречистиле као да их је обасјала каква лековита светлост“, што га је и нагнало да крене за Црну Гору и „у њој потражи утехе и спокојства“ (Шћепановић 2015: 127). У истом он се и подсмевао себи што се после толико година враћа у родно место, јер тамо „више нема никога ко би му се обрадовао или га бар препознао“ (Шћепановић 2015: 117). Тако и сама одлука да умре у родном крају, том завичају своје сувишности, логично остаје немотивисана:

Да је могао у том часу, из помрчине у коју је све потонуло, опет извући неку слику свога детињства, неко ишчезло лице или одавно заборављени глас, можда би лакше појмио своју неочекивану одлуку да умре у завичају. Али ничега није био у стању да се сети. Ништа му се више није одзивало (Шћепановић 2015: 117–118).

Хронотоп романа *Устја њуна земље* није сасвим конкретизован, иако знамо да се безимени јунак враћа у завичајну Црну Гору. У односу на помеху топоним у роману далеко је фреквентнији ороним Прекорница, који метафорички одзвања као прво место прекора јунака који детиње не зна је ли крив. Овакав поступак коришћења топонима готово је Шћепановићев манир, па је село у роману *Срамно лејто* именовано као Пасјача, а у роману *Искуљење* наилазимо на топоним Нехај.

Хомерски мотив повратка дому чест је у прози Бранимира Шћепановића. Осим у *Устима њуним земље*, овај мотив је присутан и у романима *Срамно лејто* и *Искуљење*. Но, у роману *Устја њуна земље* јунак–повратник заправо не стиже у родно место, у интимни простор дома. Он као као сироче и не поседује простор повезаности са људима, већ само своја илузорна места сигурности у самоћи. Иако је подтема детињства у роману по статусу тек дигресивна, да се јавља као сећање којим јунак рекреира слику о себи, Шћепановић, ипак, успева да мотивише своју велику тему усамљености. Он „посеже у дубље и сложеније слојеве личности, у јунаково дјетињство“ (Ивановић 1978: 98) уклапајући у портрет јунака „исконски човјеков реагенс да се на крају живота нађе тамо гдје је *circulus vitiosus* и започео“ (Ивановић 1978: 99) и како је започео.

Бег од потраге у детињству постаје еквивалентан бекству од хајке која га прогони, устуку од свих људи које није желео да сретне, отклону од „опаког људског саучешћа“ (Шћепановић 2015: 119):

...с тугом и кајањем [се] запита како је тим људима од којих је вођен неким снажним нагоном још у детињству бежао више него од вукова – могао дозволити да га стигну баш данас кад му је било највише стало да им утекне?! (Шћепановић 2015: 160).

Стајао је зачуђен што више није сам и није могао да одвоји поглед од два непозната човека чија су га умашћена лица, испод смешно окићених ловачких шешира, немилосрдно подсећала на оне људе из воза од којих беше побегао, на све људе које није желео да сретне (Шћепановић 2015: 124).

У бегу од смрти, када се губе разлике између сећања, слутње и јаве, па се бегунцу „сва времена, попут згуснутог снопа светлости, одједном преламају у свести“, он у свакој *џруји људи* препознаје оца и мајку, прадеду Јоксима, још даље претке, сапутнике из воза, садашње прогонитеље, као оне који га испраћају „у онај нови, једини, прави живот чију је тајну најзад

открио на том белом врху Прекорнице“ (Шћепановић 2015: 178). *Груја људи* за јунака *Усиа њуних земље* је двозначна слика: с једне стране она је именитељ његове отуђености, а након суочавања са сопственим несвесним, када престаје самоотуђење и ишчезава страх од људи, управо га сви они које је познавао, уједињени у његовој свести, испраћају у „нови живот“, као нову спознају.

Шћепановићеви јунаци готово су покретна слика нагонских човекових сила, они су вођени тим „психолошки сатирућим покретачем дубоких унутарњих немира и конвулзија, које траже разрешење или смртно угрожавају само бивство и смисао живљења“ (Глушчевић 2008: 6). На крају потере прогоњени осећа да га је хајка приморала да прође кроз сва искушења, „кроз онај тешки сан, кроз ону тајанствену шуму, кроз тамни вилајет у самом себи, док најзад, тако прочишћен, није успео да појми и осети суштину и смисао живљења“ (Шћепановић 2015: 175). Стога он одједном према прогонитељима „тим сићушним и смешним људским створењима“ (Шћепановић 2015: 175) осети захвалност, а истовремено и сажаљење због њиховог упињања да га сустигну. У осећању сажаљења јунак препознаје своју надмоћ, али не само према онима који га сада гоне, већ „према свему ономе од чега се некад плашио и према свакоме од кога је икад бежао!“ (Шћепановић 2015: 176). Тамни вилајет кроз који Шћепановићев јунак пролази исти је вилајет кроз који трче прогонитељи, али за разлику од хајкача, бегунац доживљава преображај, те из осећања мржње доспева до осећања љубави.

Оно што је Фројд означио појмом несвесног, а Јунг назвао Сенком, Шћепановић именује *тамним вилајетом*. Суочавање главног јунака са својим *тамним вилајетом*, излазак из мрачне шуме сопства доспећем из осећања мржње до осећања љубави, из доживљаја отуђености до дојма припадања свету, те чињенице да се отргао нагону смрти и препустио виталним силама, објашњава јунаков посмртни осмех.

Неименовани је на свом каменом одру осећао „неодољиву потребу да запева и тако читавом свету објави колико је срећан што се најзад отео својој судбини!“ (Шћепановић 2015: 179). Но, уместо песме до гонилаца допре страшни лелек, који их испуни језом и чуђењем:

У први мах нам се учини да је то самртнички ропац неке животиње или какав нељудски ехо из другог времена и неке друге јаве. Можда бисмо у то сасвим и поверовали да у том гласу, што је нестварно подрхтавао у невидљивој светлосној прашини, није било нечег толико болног и очајничког што је једино могло припадати – људском створу. Тако смо, најзад, знали да је тај лелек стваран, а самим тим и да онај човек кога тражимо – ипак постоји (Шћепановић 2015: 178–179).

До краја саме потере, то јест до смрти прогоњеног он гониоцима делује као животиња или каква приказа из друге временске димензије и друге стварности. Но, оно што га очовечује, враћа људскости и сведочи

о његовом постојању, управо је оно што припада само човеку – очај, јер како пише Паскал, само човек је свестан своје беде: „разрушена кућа није бедна. Само је човек бедан“ (2003: 219). Једини пут када се безимени јунак оглашава, чујемо само лелек, али којим ће описати читаво своје биће.

Главни јунак на усамљеној стени у својој песми не препознаје сопствени глас, већ глас прадеде Јоксима:

Онда с ужасом схвати да то, у ствари, кроз његова уста – устима пуним земље – лелече из своје тмине прадеда Јоксим, злослутно оглашавајући да га коначна смрт тек сада стиже, с последњим потомком коме, ето, више нема спаса! (Шћепановић 2015: 180).

Неименовани Шћепановићев јунак *свој* претка проналази у прадеди Јоксиму, у његовој мржњи према онима који бде над његовом болесничком постељом и чекају да умре. Уз анегдоту о прадеди Јоксиму у роману се ре-активира и прича о главном јунаку сирочету, те су те две приче, о самоћи и преживљавању, основни психолошки наративи јунака.

Упркос смрти која се објављује кроз уста претка, неименовани ипак мисли о свом спасењу, верујући да је заиста побегао. Но, у немогућности да направи и најмањи корак, у тој немоћи покрета као живота руши се и слика света:

Међутим, од тог једног јединог покрета она чудесна слика васколиког света коју је дотле гледао – нагло се просу као да је била од прашине, тако да све оно што се налазило доле, бешумно суну у висину, а све оно одозго одједном му се сручи у широм отворене и запрепашћене очи (Шћепановић 2015: 181).

Управо оваква деконструисана и деструирана слика света, замена перспектива, најављује смрт света за главног јунака, односно смрт њега самога. Гониоци га проналазе нагог на стени, а чини им се да тај „огромни човек широких рамена и леп у својој непомићности као да је исклесан од камена – само спава“ (Шћепановић 2015: 181). Он лежи на „шупљој стени“, као „исклесан из камена“, попут фигуре античког бога. Символика која проистиче из односа необрађеног камена и оног исклесаног, сугерише трансформацију јунака који је досегао свој, може бити, најбољи облик у духовном смислу. На такав преображај указује и опис главног јунака током потере, када се гоничима чини „као какав изгладнели гавран“ (Шћепановић 2015: 157), док већ мртав лежи леп као да је исклесан од камена. Преображај јунака симболички се очитује и у његовој нагости, као повратку у првобитно стање, али и у нагости као лишености нужно стеченог идентитета и приспећа сопству, где је одбачено све оно што му је приписано.

Као што „припада“ камену, он је већ и самом насловном метафором, па надаље, додељен земљи:

Он је већ припадао земљи: дугачка плава коса – мешала му се са травом, а цветни полен што га је ветар доносио – лепио му се за стомак, за стегна и велики уд, мењајући му тако боју коже. Табани су му били исечени и крвави, а дугачке и изнад главе пресавијене руке личиле су му на две пребијене мотке. У уво су му већ улазили мрави (Шћепановић 2015: 183).

Гониоци у његовим шакама не проналазе ништа, али „уста су му, пак, била пуна земље и неке смрдљиве травуљине“ (Шћепановић 2015: 182). Слика наог јунака на земљи и уста пуних земље двоструко је знаковита: с једне стране он се враћа земљи као пратвари, али и као мајци коју је изгубио, поновном рођењу, да би са земљом, принципом женскости, на којој лежи са удом на који се лепи полен, иако мртав, деловао витално потентан, завршавајући преображен свој животни круг. Занимљиво је да неименовани *Усиа њуних земље* умире и пре коначног краја, односно да је најпре земља поунутрена, да припада њему, пре него што ће он припасти земљи.

Поглед неименованог, покушавајући да разазна планину Прекорницу, упрт је према небу, које као и земља има стваралачку снагу. Планина пак место је сусрета неба и земље и као таква назнака је трансцендентног, а њен врх знамен је надсвесних психичких функција. Макар и фантазматско успињање и силажење с планине назначава и човеков животни пут.

Тамни вилајет упоређен је са мрачном шумом, која има исту симболичку вредност подручја несвесног, као и страха од њега. Такође, шума је и обиље облика живота, али и скучен, слабо проходан простор, као и само несвесно. У истом симболичком регистру може се разумети и јунакова неодољива жудња за морем, које је, опет, симбол виталитета, преображаја, али чињеницом да ми видимо само површину воде, сугерише се и његова моћ као силе несвесног. Ако се осврнемо на овај кратки преглед психогеографских симбола које Шћепановић користи у свом роману, лако се да одредити ауторов фокус на нагонске аспекте, преображај и самоспознају кроз укључивање несвесног, макар кроз симболе.

О главном јунаку *Усиа њуних земље* готово да не знамо ништа. Оно што нам приповедач допушта да сазнамо исказано је само бројевима: јунаку је у тренутку када сазнаје за злослутну дијагнозу тридесет седам година, осамдесет три килограма, путује путничким возом број деведесет шест. Осим тога, знамо да је неименовани јунак хемичар који станује у Бирчаниновој улици. Дакле, ми о њему знамо веома мало, он чак није ни именован. Користећи бројеве аутор осигурава наизглед реалистички проседе, испод којег приповедно плете параболе о смрти и идентитету.

У тренутку када га двојица хајкача проналазе мртвог, као оног који више и не постоји, дакле проналазе већ *нешито* друго, запитаће се где је „сакрио кошуљу, гаће, ципеле и документа?“ (Шћепановић 2015: 182). Њима се чини да он тако затура сваки траг о себи, да одржава „одстојање и према нама

и према свима онима који би га, касније, могли случајно пронаћи на тој стени“, па констатују да „узалуд смо покушавали да откријемо било какав траг о његовом постојању“ (Шћепановић 2015: 182). Дакле, његов идентитет остаје тајна, он нема ни документа која би посведочила барем о његовом грађанском идентитету, чиме се метафора бегунца проширује на свакога.

Двојици ловаца неименовани који лежи мртав на камену делује као да спава. Сетимо се само да су Хипнос и Танатос браћа, те да се стога сан сматра кратком, пролазном смрћу, али и местом додира свесног и несвесног, па је тако у роману тамни вилајет несвесног упоређен и са „тешким сном“. Поређење смрти и сна, даље, једна је од бројних насušних еуфемизација појма смрти, уз одређења смрти као путовања, одмора или преласка у друго стање.

Како смо видели, јунак је у пројекцији прогонитеља најпре анимализован, па поистовећен са демонима, да би његов лик добио и дијаболична својства. Но, највећи страх који прогонитељи доживљавају у сусрету са бегунцем управо је архетипски страх од смрти:

Можда је то била смрт коју, одсликану на његовом лицу, у први мах нисмо препознали, али којој више нисмо могли ни одолети – свеједно да ли смо сад прогонили ту страшну приказу да је сатremo и уништимо пре него што нас надвлада или смо већ били опчињени њеном магичном снагом па смо је само следили као беспомоћне сенке (Шћепановић 2015: 165).

Страх од смрти на његовом лицу управо га чини утварним створењем, јер се преко бегунца дешава сусрет гонилаца са смрћу која је увек *ишуђа*, јер је лично неискуствена. Бегунац је тако медијум смрти, њено приказанье, па се од ње, као од највеће авети и опасности свако клони како зна и уме:

Наравно, сви смо се ми, како је ко знао и могао, отимали и од саме помисли да ће та утвара на крају успети да нас надвлада: неко се крстио, неко је плувао за њим, неко је певао, неко је пак кришом плакао... (Шћепановић 2015: 165).

У немању могућности да се доживи сопствена смрт, како пише танатолог Луј-Венсан Тома – „смрт другог, коначно, једини је могући приступ мојој властитој смрти“ (1980: 313), она „игра прворазредну улогу у нашем поимању умирања и обавезе-умирања“ (1980: 325). Заправо, мртво тело једино отелотворује смрт. Једини директни сусрет између гонилаца и бегунца догађа се управо *преко* смрти, а он је у извесном смислу недогођен, а опет најстрашнији. Сама смрт, дакле, сада стоји између бегунца и хајке, па ће она два преостала учесника потере коначно разјединити и учинити потпуним странцима: „Он је, међутим, нечујно плакао и гледао ме кроз сузе – као да ме више и не познаје“ (Шћепановић 2015: 183). За Јакова и другог неименованог ловца управо се *дешава* смрт. Они стоје на шупљој стени, одру безименога, „растављени тим тајанственим, нагим човеком што се чак и мртав осмехивао“ и тону „у све мучније ћутање“

(Шћепановић 2015: 183). Неименовани бегунац током читавог текста романа не говори, а ћутање као најава смрти стиже и прогонитеље.

Сусрет са могућношћу смрти за бегунца пак догодио се још у детињству, када је „изгубљен и сувишан“ (Шћепановић 2015: 159) мислио о смрти као избављењу. Након што је трима речима мртвог језика дијагнозе назначена блискост смрти, безимени постаје бегунац којем се „у очима настани она ужасна слика распадања“ (Шћепановић 2015: 166), те он покушава да из „очију избрише слику свога тела које се, у мукама и смраду, лагано распада“ (Шћепановић 2015: 127). И његов сусрет са смрћу је тек посредан, јер „ја могу у својој уобразиљи да себи представим свој самртнички хропац или свој леш, али никако не и 'себе како више не постојим'“ (Тома 1980: 319). Управо, једино је само умирање искуствено, а смрт остаје изван сваког доживљаја. Парадоксално, промишљајући смрт, човек је њен и субјект и објект, док је мртав само њен објекат. Како пише Тома ми се суочавамо са „једном баналном истином: о својој смрти могу да говорим само ако сам још жив“ (1980: 318). Наслов романа не изневерава приповест, напротив, иако се радња заплиће око хајке. Насловна метафора за смрт свакако је једна од „најјезовитијих у историји књижевности и уметности“ (Лазих 2019: 796)².

Бегунац ће проговорити тек устима пуним земље, препуним смрти, запеваће о смрти лелеком, чиме се сажима све оно што се о њој може рећи.

Како пише Елијас Канети у студији *Маса и моћ* –

Маса жури у сусрет жртви и смакнућу да би се ослободила смрти свих оних који је чине. Тренутно и заувек. Оно што им се заправо дешава је супротност томе. Захваљујући смакнућу, али тек након њега, маса осећа већу угроженост од смрти него пре (Канети 2010: 52).

Сви актери радње романа *Уста њуна земље*, пре или касније, посредно се сусрећу са смрћу. Бегунац је објекат агресије масе, па није случајно што су они који започињу потеру управо *ловци*, који би да ухвате и докрајче своју људску *ловину*. Но већ мртви бегунац преобраћа чопор у оне који „лове, а уловљени“ (Настасијевић). Како примећује Драган М. Јеремић, радња која се одиграва у два психолошка простора се тек на крају, када

2 У вези са насловом Шћепановићевог романа веома су значајна запажања Небојше Ј. Лазиха: „Како је Шћепановић дошао до једног од најбољих наслова прозног дела у српској књижевности? Изгледа да је посреди интерсемиотичко преузимање из филма *Две Енглескиње и коншиненџ* француског редитеља новог таласа Франсоа Трифоа. Наиме, овај филм Трифо је снимео према књижевном предлошку истоименог романа популарног аутора Жана Пјера Рошеа, према чијем је другом роману *Жил и Цим* Трифо такође екранизовао много познатији филм идентичног наслова. Необично је да синтагме *уста њуна земље* нема у роману (Роше 1986), али је зато присутна у дијалогу филма, дијалогу чији су аутори сам Трифо и Жан Груо као сценаристи. Пријатељ који у име главног јунака, Клода, посећује једну од сестара Енглескиња, Ан, сведочи о последњим часовима бивше Клодове љубавнице. У, за ову прилику, нашем преводу с енглеског језика, кључна реченица гласи: „Пре него што је умрла, рекла је нешто веома лепо али и застрашујуће: 'Моја уста су пуна земље'“ (Лазих 2019: 797).

гониоци стижу до мртваг бегунца, завршава у једној психичкој равни, када гонитељи „обртом својственим само истински вредним делима, схватају да су и сами били гоњени, својим ниским поривима“ (Јеремић 2008: 82).

Знаковито, хајци се последње придружују жене у црнини „кошчате као шумске врране“ (Шћепановић 2015: 157), које су „из свег гласа, злослутно нарицале, можда над нама, а можда и над њим!“ (Шћепановић 2015: 166). Бегунац је у једној од пројекција хајке метафорично назван „изгладнелим гавраном“ (Шћепановић 2015: 157), а узевши скупа симболика гаврана и нарикача као вррана, трочланог скупа чији је симболизам заснован на црној боји, призива метафорику смрти. Допуштањем неодређености да жене у црнини *можда* наричу за прогонитељима, а *можда* и за прогоњеним, аутор суптилно поставља питање ко заправо у роману умире у немогућности преображаја – хајка или бегунац.

Са смрћу бегунца хајка потпуно губи значај: „Стајали смо затим изнад њега и ћутали, немоћни да било шта учинимо. У ствари, више му ништа нисмо могли. Он је тек сада за нас био неповредив и недоступан“ (Шћепановић 2015: 181), а његова смрт је пак „равна најподлијој превари“ (Шћепановић 2015: 182). Моћ увелико рачуна на смрт, „без смрти моћ би била безазлена“ (Канети 2004: 68), уопште на поништавање Другога различитим средствима отворене или прикривене моћи. Дистанца моћи која је заснована на броју прогонитеља, моћ хајке, престаје поособљавањем гонитеља, јер спознавши у себи до тада непознато, што их враћа самој особности, они престају бити део групе. Такође, њихов посредни сусрет са смрћу, која је увек само појединачна, чак и када су масовна смакнућа или убиства у питању, рашчлањује групу и поништава њену моћ:

Тако смо, најзад, знали да је тај лелек стваран, а самим тим и да онај човек кога тражимо – ипак постоји. Да ли због тога или, можда, зато што су ионако већ сви били поколебани, постиђени, а можда чак и уплашени оним што су, неочекивано, открили у себи – сви они људи што су нам се у току дана придружили у гоњењу – почеше нечујно и без иједног геста, својственог растајању, да се разилазе по широкој висоравни. И мени и Јакову се у том часу учинише и сићушни и туђи и некако опустошени, као да су били изгубили нешто што се више не може ни наћи ни прежалити! Онај лелек се тада неочекивано утиша (Шћепановић 2015: 180).

У оној мери у којој агресивни порив као израз танатоса окупља чопор, само присуство смрти га рашчлањује. Колективно јединство губи моћ у сусрету са смрћу, најпре јер смрт своди на појединачност, а пред њом је немоћна и сама маса.

Смрт на тренутак очовечује, али само једног од двојице ловаца, Јакова, који плаче над телом умрлог, те посматра другог ловца као да га и не познаје. Могућност саосећања за преостале гониоце пак нестаје са чињеницом да на лицу умрлог нема самртног грча, већ осмеха који делује

као израз сажаљења, дакле, премоћи у извесном смислу, јер он има нешто што њима недостаје – израз људскости.

И можда бисмо за његову толику патњу осетили чак и извесно дивљење или бар саучешће што је умро сам, без игде икога свога, на тој стени где га ипак никада нико неће пронаћи, да у оном његовом осмеху није преовлађивао израз неког чудног и можда само нама упућеног – сажаљења (Шћепановић 2015: 183).

На крају романа „чујемо“ само лелек и „све мучније ћутање“ гонилаца, чиме се насловна метафора смрти заокружује и саопштава јединим могућим средствима – самртним гласом и ћутањем. С друге стране, приповедач прогонитељ који плаче над телом бегунца, сам ступа у улогу прогоњеног, чиме „енергија хајке није исцрпена“, па су протагонисти хајке стога замениви у својим улогама, „док су егзистенцијалне улоге оно што остаје исто и што се *вечно враћа*“ (Тријић 2024: 105).

Служећи се техником тока свести, као и у ранијим остварењима, аутор је улогу приповедача поверио јунацима чије је психолошко стање последица искуства граничне ситуације. Последично такав поступак обележио је његову прозу филозофском упитаношћу над егзистенцијалним и моралним проблемима, најпре онима који се тичу промишљања страности, самоће и отуђења, сукоба појединца и колектива, односа свесности и нагона, те размишљању о феномену смрти. Искуства егзистенцијалистичке литературе, француског новог романа и магијског реализма Шћепановић је користио као смернице, да би се напосе ослонио на сопствено искуство, интуицију и интимне преокупације, најпре у погледу својих великих тема.

Шћепановићева велика тема самоће свој најбољи поетски израз добила је управо у роману *Усџа љуна земље*. С обзиром на неразумевање које додатно одељује појединачне људске егзистенције, самоћа се показује као задатост. Самоотуђење као израз неаутентичне егзистенције, те као чињенице да је човек у великој мери потчињен своме несвесном, саму идејну конструкцију *иденитијетета* као целовитости личности доводи у питање, што Шћепановић маестрално показује у свом роману. Последично осећање страности не припада само странцу, већ је свака *грујосиј*, како сопствена, тако и у релацији са другима, дело страности. С друге стране, управо се одрицањем од те страности ствара маса, која тежи да у себи уједини и асимилије све разлике, чинећи појединца ништавним. Као финални израз бића смрт уцељује, али не зацељује, остављајући само питање смрти највећим питањем људске егзистенције, јер се *усџима љуним земље* не може изрећи одговор.

ИЗВОРИ

Шћепановић 2015: Бранимир Шћепановић. *Усџа љуна земље*. Бранимир Шћепановић. *Оно грујо време: изабрана љроза*. Београд: СКЗ.

ЛИТЕРАТУРА

- Глушчевић 2008: Зоран Глушчевић. „Нагон за истином: искушења и – катарза“. Бранимир Шћепановић. *Стиг: новеле*. Београд: Нолит.
- Ивановић 1978: Радомир В. Ивановић. „Симболична повијест о људској усамљености“. Радомир Ивановић. *Љејоџа њисања*. Титоград: Побједа.
- Јеремић 2008: Драган М. Јеремић. „Проза пуна смисла“. Бранимир Шћепановић. *Уста њуна земље*. Београд: Нолит.
- Јовановић 2013: Наталија П. Јовановић. „Наратолошки приступ роману *Уста њуна земље* Бранимира Шћепановића (ко говори и зашто?)“. *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*. Год. 9, 337–366.
- Канети 2004: Елијас Канети. *О смрти*. Споменка Крајчевић (прев.). Београд: АЕД студио.
- Лазић 2019: Небојша Ј. Лазић. „Феномен смрти у новели ‘Уста пуна земље’ Бранимира Шћепановића“. *Српско језичко и књижевно наслеђе на њросјору данашње Црне Горе*. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори; Нови Сад: Матица српска; Бања Лука: Матица српска – Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, 795–803.
- Ле Бон 2018: Густав Ле Бон. *Психолоџија њомиле*. Живан Живановић (прев.). Београд: Алгоритам.
- Ломпар 2015: Мило Ломпар. „Странац и стид“. Бранимир Шћепановић. *Оно друџо време: изабрана њроза*. Београд: СКЗ.
- Милошевић 2008: Никола Милошевић. „Тамни вилајет Бранимира Шћепановића“. Бранимир Шћепановић. *Уста њуна земље*. Београд: Нолит.
- Паскал 2003: Блез Паскал. *Рефлексије у самоџи*. Smiljana Davidova Weber (прев.). Београд: Астимбо.
- Стојановић 1980: Јовица Стојановић. „Метафизичка димензија литературе“. *Сиремљења*. – Год. 10, бр. 1 (јануар–фебруар 1980), 43–62.
- Тома 1980: Луј-Венсан Тома. *Анџројолоџија смрти 1*. Зоран Стојановић и Миодраг Радовић (прев.). Београд: Просвета.
- Тријић 2024: Весна Тријић. „Енергија преображаја“. Бранимир Шћепановић. *Уста њуна земље*. Београд; „Штампар Макарије“; Подгорица: Ободско слово.
- Канети 2010: Elijas Kaneti. *Masa i моћ*. Tomislav Kargaćin (прев.). Novi Sad: Mediteran publishing.

Sonja R. ŠLJIVIĆ

MOUTH FULL OF EARTH: ON THE LIMITATIONS
OF SELF AND OTHERNESS

Summary

In his short novel *Mouth Full of Earth*, Branimir Šćepanović on the basis of narrative situation of persecution examines the relationship between a group and an individual, the problem of the limitations of self and otherness, and the issue of estrangement, alienation and death as the finalization of subject identity. These key aspects of Šćepanović’s novel

represent a base register of terms for interpreting his work in this paper. The theoretical perspectives of Elias Canetti, Gustave Le Bon, and various psychoanalytic schools of thought provide the hermeneutic framework for this research.

Keywords: Branimir Šćepanović, *Mouth Full of Earth*, stranger, persecution, individual-group, estrangement, death, Elias Canetti, Gustave le Bon, psychoanalytic schools of thought.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)(497.115)(0.82)

323.1:930.85(497.115)(082)

94(497.115)(082)

316.422(497.115)(082)

ЛИЧНОСТ у савременом свету : идентитет,
хетерономија и насиље : случај Косово и Метохија :
тематски зборник научних радова / [уредили и
приредили Ивана Раловић, Соња Шљивић]. - Приштина
[тј.] Лепосавић : Институт за српску културу ; Београд :
Академија за националну безбедност, ; Симферопол,
Руска Федерација : КФУ В. И. Вернадски, 2025
(Краљево : Graficolog). - 818 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Стр. 15-18: Уводна реч / Марија
Јефтимијевић Михајловић. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад.
- Summaries.

ISBN 978-86-82736-15-8

а) Српско питање -- Косово и Метохија -- Зборници
б) Национални идентитет -- Културни аспект -- Косово и
Метохија в) Косово и Метохија -- Историја -- Зборници

COBISS.SR-ID 171850249